

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Comportamentul electoral în contextul schimbărilor sociale: un model generațional de analiză. Studiu de caz: alegerile parlamentare și prezidențiale din România în postcomunism

Rezumat teză de doctorat

Coordonator științific: Prof. univ. dr. Vladimir Pasti

Doctorand: Claudia Elena Ionaș

2021

Tranziția de la comunism la capitalism a fost un proces lung în România care a fost resimțit diferit în funcție de mai multe elemente, extrinseci sau intrinseci individului. Din perspectivă politică, imediat după anul 1990 au apărut numeroase partide, care, așa cum se poate observa pe parcursul studiului, au dispărut, fie complet, fie prin asimilarea acestora de către alte formațiuni politice. Impactul tranziției asupra românilor a fost ridicat. Multe norme sociale s-au schimbat spontan și în noua arhitectură a societății rolurile indivizilor au fost redefinite. Revoluția română de la 1989 reprezintă un moment important pentru înțelegerea tranziției și a modului de reconfigurare a societății românești, subiect discutat și pe parcursul lucrării.

Partidele politice din România sunt analizate doar din perspectiva profilului electoral și mai puțin din perspectiva propriilor evoluții. Cu toate acestea, nu se poate vorbi despre acest profil electoral în lipsa unei prezentări a evoluției partidelor din România după 1990 și a observării modului în care alternanța la putere a conturat acest profil. Studiul comportamentului electoral al românilor în noua democrație, cea de după căderea comunismului, care s-a conturat la finalul unei lungi tranziții economice și sociale pornește de la conturarea profilului electorului în contextul schimbărilor sociale.

În jurul votului se regăsesc numeroși factori care pot fi percepuți ca influențând rezultatul scrutinului electoral. Studiul comportamentului electoral din România a pornit de la identificarea profilului electoral al fiecărui partid și conturarea electorului din perspectiva indicatorilor sociodemografici în contextul schimbărilor sociale după căderea comunismului. Lucrarea pornește de la supoziția că identificarea indicatorilor sociodemografici care influențează comportamentul electoral poate conduce la conturarea unui profil general al votantului român pentru fiecare scrutin avut în vedere. Identificarea unui profil al votanților principalelor partide și al candidaților la prezidențiale de-a lungul a 20 de ani, la toate alegerile parlamentare și prezidențiale, permite observarea unor patternuri ale comportamentului de vot, însă insuficient pentru a putea contura un profil general al votantului român având în vedere doar indicatorii sociodemografici precum ocupația, educația sau genul.

Studiul de caz este constituit de toate alegerile prezidențiale și parlamentare care au avut loc între anii 2000 și 2020, pornind de la datele exit-pollurilor realizate în acest interval. Acest lucru a fost posibil datorită institutelor de cercetare Centrul de

Sociologie Urbană și Regională (CURS), Grupul de Studii Socio-Comportamentale Avangarde și Compania de Cercetare Sociologică și Branding (CCSB), datorită cărora am avut acces la bazele de date. Datele exit-poll utilizate au fost de la alegerile parlamentare și de la primul tur al alegerilor prezidențiale din anul 2000, de la alegerile parlamentare și prezidențiale din anul 2004, de la alegerile parlamentare din anul 2008, de la alegerile prezidențiale din 2009, de la alegerile parlamentare din anul 2012, de la al doilea tur al alegerilor prezidențiale din anul 2014, de la alegerile parlamentare din 2016, de la alegerile prezidențiale din 2019 și de la alegerile parlamentare din anul 2020.

Studiul comportamentului politic este realizat pornind de la datele exit-pollurilor, ceea ce permite analiza votului unui comportament politic efectiv și nu a unuia ipotetic - prezență și opțiune de vot, într-un context asemănător - ziua alegerilor.

Realizarea profilului electoral al votanților principalelor partide și al candidaților la alegerile prezidențiale și analiza distribuției votului pe diverse categorii, precum educație, ocupație sau gen, la toate alegerile prezidențiale și parlamentare care au avut loc în perioada 2000-2020 permit observarea evoluției bazinului electoral al fiecărui partid care a reușit să supraviețuiască mai multor cicluri electorale în funcție.

Cercetarea despre comportamentul electoral, de altfel un subiect inepuizabil, a determinat o direcție complementară a lucrării. Studiul este alcătuit din două părți, structura a reieșit în urma cercetării procesului electoral având intenția de a cuantifica acele schimbări sociale care s-au produs în ultimele decenii în strânsă legătură cu perioadele electorale. Cuantificarea schimbărilor sociale este un proces dificil și cu atât mai greu este de urmărit impactul acestora asupra unui public neomogen, care a trăit și s-a format într-un context istoric, politic și social diferit.

Lucrarea este structurată în cinci capitole. Primele trei capitole se referă la principalele teorii privind votul și schimbările sociale care au avut loc în societatea românească după căderea comunismului, de la tranziția către un regim democratic și către capitalism, inclusiv evoluțiile politice și economice care au loc în România după 1990, cu implicațiile sale asupra comportamentului electoral.

Primul capitol conține principalele abordări și modele teoretice care explică comportamentul electoral. Al doilea capitol cuprinde o sinteză a situației sociodemografice și economice a României după 1990, de la structura demografică,

până la indicatori macroeconomici. Printr-o analiză a indicatorilor demografici și economici de-a lungul celor trei decenii am urmărit evoluția acestora în contextul social și politic în care s-au înregistrat, inclusiv schimbările în structura populației.

Astfel, indicatorii economici precum rata inflației, cursul valutar dolar-leu și euro-leu, Produsul Intern Brut, evoluția salariului minim și mediu net și punctul de pensie sunt urmăriți de-a lungul ultimelor decenii pentru a contura ansamblul schimbărilor economice care s-au produs după căderea comunismului. Sunt doar câteva elemente care nu pot arăta starea de fapt a societății românești, dar pot contribui la o mai bună înțelegere a contextului economic în corelație cu celalalte schimbări sociale care au avut loc în societate după schimbarea unui regim totalitar, cu implicațiile sale asupra modificării tipului de economie. De asemenea, în cel de-al doilea capitol sunt prezentați indicatorii privind structura demografică a populației, precum evoluția natalității, a mortalității, a numărului de căsătorii, modificări ale mediului de rezidență (urban/rural), dar și rata de mortalitate după vârstă, aspecte care sunt de interes pentru o mai bună înțelegere a generațiilor.

Capitolul 3 prezintă o analiză succintă a realităților politice românești de la primele alegeri din mai 1990 și până la cele parlamentare de la finalului anului 2020, precum și a protestelor sociale din ultimul deceniu. Spre deosebire de țările unde bipartidismul a condus la o cunoaștere în profunzime a doctrinelor și a viziunilor privind guvernarea ale principalelor partide, în România evoluția partidelor și schimbările permanente care s-au produs - numărul ridicat de partide, apariția unor partide noi la fiecare ciclu electoral - nu au permis crearea unei identități politice și asigurarea continuității politicilor asumate de partide.

Capitolele 4 și 5 constituie partea de cercetare. Fiecare dintre acestea poate fi analizat de sine stătător. Cercetarea s-a axat pe analiza secundară a datelor exit-poll de la majoritatea alegerilor prezidențiale și parlamentare din România care au avut loc între anii 2000 și 2020. În Capitolul 4 sunt realizate profilul electoral pentru fiecare tip dintre aceste alegeri, pe de-o parte profilul partidelor la alegerile parlamentare și, pe de altă parte, al candidaților la prezidențiale, în funcție de ocupație, educație, gen și analiza distribuției votului aceluși categorii socioprofesionale. Principalele dimensiuni ale comportamentului politic care stau la baza cercetării sunt *participarea la vot și opțiunea de vot*, ținând cont de variabilele sociodemografice: educație, ocupație, gen, și, ulterior, generație.

Întrucât am considerat insuficientă coroborarea informațiilor pentru înțelegerea comportamentului electoral deoarece evenimentele sociale sau politice nu au afectat toată populația într-o manieră asemănătoare sau în aceeași măsură în Capitolul 5 am propus o nouă metodă de cercetare: *analiza generațională a comportamentului electoral* pentru a studia comportamentul politic din România de la primul vot și până la ultimul.

Identificarea generațiilor de apartenență a constituit un element definitiv pentru studiul de față privind comportamentul electoral. În acest sens, am împărțit populația României în generații: Generația Millennial sau Y, Generația X, Baby Boomers, Generația Silent și Generația Z. Generațiile au fost delimitate având ca punct de pornire clasificarea propusă de Pew Research Center și pe măsură ce am aprofundat subiectul din perspectiva societății românești, am identificat particularitățile generațiilor românești. Deși am păstrat denumirile acceptate la nivel internațional, am observat că anumite generații, în special cele mai tinere, se aseamănă mai mult cu cele din alte țări. Astfel, în lucrare sunt conturate aceste generații din România, ca pondere în totalul populației și în totalul alegătorilor.

Conceptul de generație utilizat se refera la totalitatea indivizilor născuți într-o perioadă determinată, care au trăit experiențe macrosociale, precum tipul de regim politic, educația, valorile, tipul de economie, rolul muncii, accesul la informație sau libertatea de exprimare asemănătoare și care prin prisma acestora au dobândit caracteristici comune. Generația integrează caracteristicile societății și ale timpului în care membrii săi trăiesc. Atunci când o generație se schimbă și caracteristicile sale sociologice sunt diferite, comportamentul de vot trebuie înțeles în legătură cu aceste trăsături.

Înțelegerea contextului economic și demografic în perioada alegerilor electorale am considerat-o utilă pentru studierea comportamentului politic al generațiilor și identificarea unui profil al votantului român. Demersul a constituit și un prilej de conturare a generațiilor din România și de identificare a modului în care se poziționează anumite generații, dar și a unor patternuri comportamentale care le definesc existența, în general, și implicarea politică, în particular.

Utilizând analiza secundară pe datele exit-poll de la alegerile prezidențiale și parlamentare din perioada 2000-2020, am recodificat variabila vârsta în funcție de generația de apartenență. Astfel, am studiat comportamentul de vot a patru generații care au votat în integralitatea lor (Silent, Baby Boomers, Generația X și Generația

Millennial) în perioada 2000-2016 și a cinci generații în perioada 2000-2020, întrucât Generația Z a dobândit dreptul de vot la alegerile parlamentare din 2016.

Am considerat că împărțirea populației României în generații în funcție de anul nașterii și determinarea ponderii fiecărei generații din totalul populației și din totalul alegătorilor, pornind de la datele statistice furnizate de Institutul Național de Statistică al României, pot constitui baza unei analize amănunțite despre evoluția votului fiecărei generații. Coroborat cu prezența la vot pentru fiecare generație, așa cum a reieșit din datele exit-poll, am urmărit impactul fiecărei generații asupra votului în ultimii 20 de ani. Am identificat astfel prezența fiecărei generații la vot, raportat la ponderea din totalul alegătorilor și la ponderea din totalul populației, și cum s-a dus votul acestora. Ulterior, am identificat un profil al electorului român în funcție de generație și de alți indicatori sociodemografici, aspect care poate conduce la o înțelegere mai bună a comportamentului electoral din România.

Tabelul 1 privind intervalele de vârstă pentru fiecare generație la alegerile prezidențiale și parlamentare dintre anii 2000 și 2020, raportat la anul fiecărui scrutin electoral

Generația	Născuți între		2000		2004		2008		2009		2012		2014		2016		2019		2020	
	din	până în	Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)		Vârsta între (ani)	
Millennial	1981	1996	19	4	23	8	27	12	28	13	31	16	33	18	35	20	38	23	39	24
X	1965	1980	35	20	39	24	43	28	44	29	47	32	49	34	51	36	54	39	55	40
Baby Boomer	1946	1964	54	36	58	40	62	44	63	45	66	48	68	50	70	52	73	55	74	56
Silent	1928	1945	72	55	76	59	80	63	81	64	84	67	86	69	88	71	91	74	92	75
Z	1997	2012	3	-	7	-	11	-	12	-	15	0	17	2	19	4	22	7	23	8

Din identificarea acestor generații, se observă că patru generații sunt la vârsta adultă, iar Generația Z doar parțial a dobândit dreptul de vot.

Din analiza comportamentului de vot în perioada postcomunistă se observă că atât cetățenii s-au adaptat ofertelor electorale, cât și că politicienii au reușit să conducă România pe drumul democrației, un proces care privit din exterior poate

părea mai ușor decât a fost în realitate. Clasa politică a fost asupra criticată în această perioadă din cauza sincopelor și a selecției membrilor săi care nu s-a făcut pe principiile meritocrației, dar așa cum s-a putut observa în istoria recentă o guvernare tehnocrată nu înseamnă neapărat obținerea celor mai bune rezultate. Se poate vedea din analize amănunțite realizate asupra profilurilor electorale ale partidelor actuale că de multe ori cetățenii nu s-au regăsit în programele de guvernare ale partidelor mari, fapt care a permis apariția în permanență a partidelor mici, dar foarte puține au reușit să supraviețuiască mai multor cicluri electorale.

Analiza generațională asupra comportamentului de vot în România arată că există particularități ale fiecărei generații care se manifestă în comportamentul electoral. De asemenea, există un pattern al comportamentului electoral, atât pentru participare la vot, cât și pentru intenția de vot. Modelul propus permite identificarea bazinului electoral al unui partid. Cu toate acestea, nu explică, de ce manifestă un astfel de comportament votanții, dar constituie un prim pas în procesul complex de înțelegere a comportamentului electoral în România.

În urma aplicării acestui model la două tipuri de alegeri care au avut loc în același an, la o prezență similară, pot fi observate direcția voturilor și orientarea electoratului în funcție de generație, educație sau ocupație concomitent, aspect care are avantajul de a permite partidelor să își cunoască votanții și să le înțeleagă așteptările. Totodată, modelul propus deschide noi căi de cercetare pentru înțelegerea comportamentului electoral din România. Continuarea cercetării asupra subiectului utilizând metode calitative poate permite înțelegerea motivației votanților pentru un anumit tip de comportament.

Cunoașterea generației de apartenență în studiul votului permite înțelegerea comportamentului cetățeanului în rolul de actor politic în universul spațio-temporal al dezvoltării sale, de la naștere și procesul formativ-educativ și până la realitățile societății în care trăiește. Cei care aparțin aceleiași generații sunt legați între ei tocmai prin acele elemente comune care le-au determinat existența: regimul politic, drepturile și libertățile, situația economică, valorile considerate dezirabile în societate.

După o analiză asupra alegerilor electorale care au avut loc în istoria democratică a României de după 1990 se observă că tipul de alegeri a influențat mobilizarea electoratului. Alegerile prezidențiale rămân de departe cele mai importante tipuri de scrutin electoral, prezența menținându-se ridicată. Alegerile

intermediare, precum cele locale sau europarlamentare, acționează ca un test pentru partidele care se află la guvernare. Acest aspect s-a putut observa la ultimele alegeri.